

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-306-3-36>

УДК 338.262: 338.242

Михайло ТРОФІМЧУК

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука

<https://orcid.org/0000-0002-0225-4384>

e-mail: mr.trofimchuk@gmail.com

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ «ПЛАНУ МАРШАЛЛА» ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА ЙОГО ЗАСАДАХ

В статті досліджено сутність, особливості та підходи, які застосовувались для практичного втілення Плану Маршалла. Проаналізовано основні мотиви та напрямки, на які було направлено зусилля при його реалізації. Розкрито практичний механізм імплементації розроблених пропозицій та особливості освоєння фінансової допомоги різними країнами. Проведено оцінку ефективності Плану Маршалла в розрізі динаміки валового внутрішнього продукту різних країн-реципієнтів. Виокремлено основні принципи Плану Маршалла, які необхідно враховувати Україні при потенційно можливій реалізації подібного плану з відновлення вітчизняної економіки та інфраструктури. Окреслено рамки можливого механізму фінансування такого плану. Запропоновано та обґрунтовано основні засади його реалізації.

Ключові слова: План Маршалла, відновлення економіки, європейська програма з відновлення

Mykhailo TROFIMCHUK

International Economics and Humanities University named after S. Demianchuk

ANALYSIS OF THE FEATURES OF THE MARSHALL'S PLAN IMPLEMENTATION AND THE PROSPECTS OF UKRAINE ECONOMY RESTORATION ON ITS BASIS

The article examines the essence, features and approaches used for the practical implementation of the Marshall Plan. The Marshall Plan was a joint effort between the United States and Europe and among European nations working together. Prior to formulation of a program of assistance, the United States required that European nations agree on a financial proposal, including a plan of action committing Europe to take steps toward solving its economic problems. The main motives and directions on which efforts were directed at its realization are analyzed that includes expansion of European agricultural and industrial production, trade stimulation between European countries and between Europe and the rest of the world, restoration of currency stability, budget financing, and general improvement of the financial system of European countries. Investigated that the implementation of the plan took place with the participation of two organizations (agencies), they were the U.S.-managed Economic Cooperation Administration (ECA) and the European-run Organization for European Economic Cooperation. Effectiveness evaluation of the Marshall's Plan in terms of the dynamics of gross domestic product of different recipient countries is held. The main recipients were Great Britain, France, Italy, and Germany that had shown the greatest effectiveness over the years of the Marshall's Plan existence. So, German society has been able to ensure rapid GDP growth up to 84.5%. This became the basis for further effective development of the country's economy. The basic principles of the Marshall Plan, which Ukraine needs to take into account in the potential implementation of such a plan to restore the domestic economy and infrastructure, are highlighted. The framework of a possible financing mechanism for such a plan is outlined. The basic principles of its realization are offered and substantiated.

Key words: Marshall Plan, economic recovery, European recovery program

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

План Маршалла – це один з найуспішніших проєктів в історії, який був реалізований з метою відновлення Європи після руйнівних наслідків Другої світової війни. Дослідження історичної необхідності створення такого плану та його реалізації, як ніколи є актуальним для нашої держави в сучасних умовах. Україна, яка є форпостом цивілізованого світу, ціною життів власних громадян, руйнувань інфраструктури, промисловості та економіки в цілому, виборюючи право на своє існування та подальший розвиток, заслуговує на отримання подібної до Плану Маршалла програми допомоги у післявоєнний період. Для цього безумовно, окрім ініціативи багатьох країн у реалізації відбудови нашої держави, суспільство та керівництво України повинно докладати значних дипломатичних та практичних зусиль для якомога швидшої розробки та ефективної реалізації програми відновлення всього, що було створено нами за понад 30 років незалежності та зруйновано внаслідок російсько-української війни. Як показує ретроспективний аналіз, таке відновлення виявилось плацдармом для подальшого розвитку економік країн Європи у період після другої світової війни, тому очевидно буде і основою для вітчизняного економічного розвитку, якщо світове співтовариство на чолі з США та Європейським союзом реалізує подібну програму в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед науковців та дослідників, які займалися аналізом реалізації та оцінкою ефективності Плану Маршалла варто відмітити роботи Бредфорда д-Лонга, Д. Рейнольдса, Курта Тернофа. Серед вітчизняних дослідників щодо перспектив реалізації подібного плану для України варто відмітити роботи Кістерського Л.Л., Комар Н., Пошедіна О., Войтко С.В.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Не зважаючи на існуючі напрацювання в цій сфері, враховуючи сучасні умови, дослідження засад ефективності реалізації Плану Маршала та необхідність розробки механізмів щодо можливої реалізації подібної програми в Україні потребує особливої уваги.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз особливостей та оцінка ефективності реалізації Плану Маршалла для відбудови економіки Західної Європи. Розробка засад потенційного відновлення української економіки за умови імплементації подібного плану для України.

Виклад основного матеріалу

Після закінчення Другої світової війни Європа дуже постраждала: економічна система повністю була зруйнована та спостерігалась політична нестабільність. Так, під час Другої світової війни загинуло 65 млн. чоловік, були зруйновані десятки тисяч міст та сіл, заводи, залізниці та порти як основа тодішньої економіки, зросли державні борги. Особливо постраждала Німеччина, яка втратила 6,5 млн. осіб, всі великі міста були зруйновані, половина чоловіків працездатного віку загинула або перебувала в полоні. Безробіття в Німеччині досягало 40%, а державний борг зріс у 10 разів. До 1947 р. у країнах Західної Європи більшість промислового обладнання стало непридатним або майже повністю зношеним. Нестача вугілля, сталі та інших основних ресурсів призвели до зниження обсягів виробництва в Західній Європі: обсяг сільськогосподарського виробництва становив лише 83% довоєнного рівня, промислового виробництва – 88%, а експорт – лише 59%. У Великобританії обсяг промислового виробництва скоротився на 35%, у Франції – на 70%. Країни Західної Європи за рахунок їхнього власного виробництва могли забезпечити своє споживання зерна, бавовни, алюмінію, міді тільки на 4%, свинцю й цинку – на 30%, сала й масла – на 15% [1, 2].

Розуміючи всю політичну та економічну ситуацію, яка склалась на той час, керівництво США прийшло до висновку, щодо необхідності розробки та реалізації програми відбудови Європи, як свого майбутнього стратегічного у всіх сферах партнера.

Європейська програма з відновлення (European Recovery Program), більш відома як План Маршала – це програмна ініціатива Сполучених Штатів Америки, як одного з учасників Другої світової війни, спрямована на запобігання занепаду післявоєнної Європи, стагнації світової торгівлі та поширення комуністичних ідей. Реалізація цього плану почалася фактично після промови Державного секретаря США Джорджа Маршалла [3, с.2-3].

Тобто з економічної точки зору акцент робився на тому щоб стимулювати європейське виробництво, сприяти реалізації політики, яка веде до стабільної економіки і розвитку, та вживати заходів для збільшення торгівлі між європейськими країнами та між Європою і рештою світу (рис. 1).

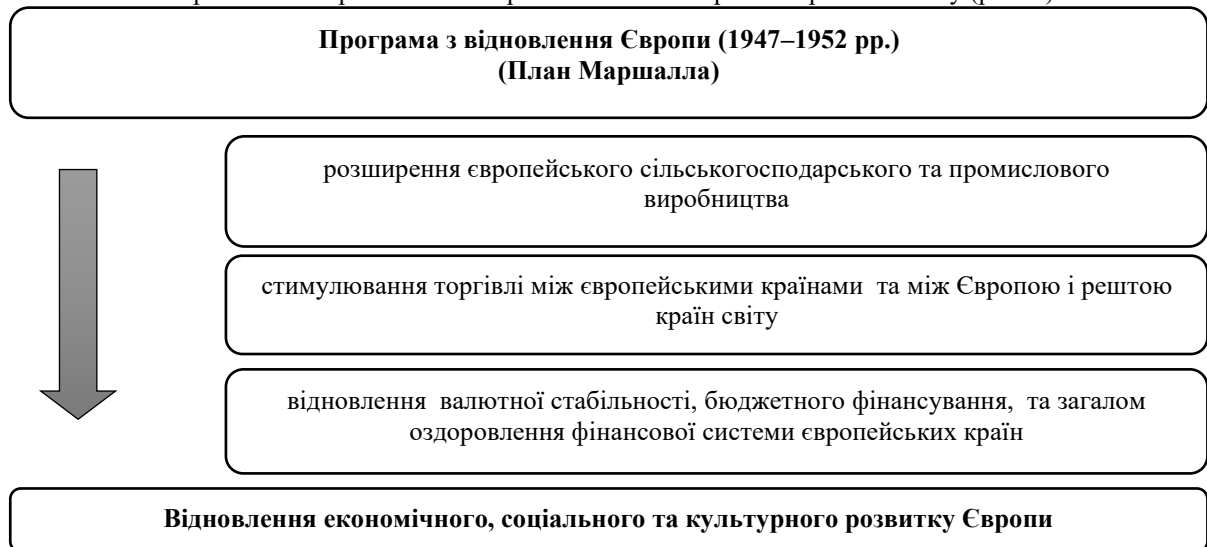

Рис. 1. Напрями реалізації Плану Маршалла

Особливістю в реалізації Плану було створення двох організацій. Одна з них у Сполучених Штатах Америки – Адміністрація економічного співробітництва (Economic Cooperation Administration – ECA), інша в Європі – Європейська організація європейського економічного співробітництва (European Organization for European Economic Cooperation) [4].

Завдання першої організації полягали в тому щоб фінансувати доларами США закупівлю продуктів харчування, енергоносіїв та різноманітного обладнання і устаткування. Крім цього значна увага приділялась

залученню коштів для фінансування конкретних проектів, особливо в частині відновлення соціальної та виробничої інфраструктури. Також ця агенція надавала технічну та консультативну підтримку з підвищення продуктивності у всіх сферах та виступала гарантом при залученні приватних інвестицій з США. Важливо зауважити, що ЕСА при реалізації різноманітних проектів підтримувала використання не лише долара США, а й національних валют, для стабілізації фінансових систем європейських країн. Європейська організація європейського економічного співробітництва, в свою чергу, здійснювала координаційні функції та допомагала забезпечити виконання учасниками своїх спільних зобов'язань, щодо політики заохочення торгівлі та збільшення виробництва в країнах – реципієнтах [3, с. 7–10].

Загальна сума допомоги, яка була отримана країнами-реципієнтами в період 1948–1952 рр. складала понад 13,3 мільярди доларів США (табл. 1). Станом на кінець 2021 року ця сума в еквіваленті на сьогоднішній долар США складає орієнтовно 150 мільярдів доларів.

Таблиця 1

Розподіл фінансової допомоги в рамках Плану Маршалла країнами реципієнтами

Країна	млн дол. США	млн дол. США в розрахунку станом на 2021 р.	Значення у %
Велика Британія	3189,8	35853,352	23,94
Франція	2713,6	30500,864	20,36
Італія	1508,8	16958,912	11,32
Західна Німеччина	1390,6	15630,344	10,44
Нідерланди	1083,5	12178,54	8,13
Греція	706,7	7943,308	5,30
Австрія	677,8	7618,472	5,09
Бельгія	559,3	6286,532	4,20
Інші	436,3	4904,012	3,27
Данія	273	3068,52	2,05
Норвегія	255,3	2869,572	1,92
Туреччина	225,1	2530,124	1,69
Ірландія	147,5	1657,9	1,11
Швеція	107,3	1206,052	0,81
Португалія	51,2	575,488	0,38
Всього	13325,8	149781,992	100,00

Примітка: Розраховано автором на основі кумулятивної інфляції 1948-2021 рр. за даними [4, 5]

Близько 40 % імпорту у Великобританію за Програмою європейського відновлення становили продовольство, паливо і добрива. Продовольство складало також значну частку допомоги для Німеччини, Австрії й Ірландії. Проте значна кількість країн Європи, більше 20 % допомоги отримували у вигляді автомобілів, обладнання, заліза та сталі. Загалом, необхідність продовольчої допомоги після 1949 року зменшилась. Різні країни по-різному використали також виручку, отриману урядами за рахунок продажу товарів, що надійшли в рамках Програми європейського відновлення. Уряд США хотів, щоб ці кошти виділялися на конкретні цілі. Тому, Великобританія й Норвегія направляли ці фонди майже цілком на погашення заборгованостей, однак в Італії, Західній Німеччині й особливо у Франції кошти переважно використовувалися як капіталовкладення [6, с. 177]

Для оцінки результатів реалізації Плану Маршала доцільно проаналізувати темпи приросту ВВП окремих країн, які отримали значні асигнування у фінансовому та натуральному вигляді від США. Зокрема важливо звернути увагу на темпи та динаміку розвитку економік у довоєнний та післявоєнний час (рис. 2).

В післявоєнні роки ключові економіки країн Європи змогли відновити свій потенціал за рахунок реалізації Плану Маршала. Так Франція та Італія змогли зупинити стрімке падіння ВВП та забезпечити стабільність функціонування та розвиток економік у 1947–1952 рр. Темпи приросту економік цих країн стали вищими ніж це було у довоєнний період. Загалом за період функціонування Плану Маршалла ВВП середній темп приросту ВВП в Італії перевищував значення довоєнного періоду на 5,35 %. В свою чергу французька економіка у період 1947–1952 роки зросла на 45,55%, а показник ВВП у 2 році реалізації програми допомоги (у 1949 році) перевищив найбільше своє значення у довоєнний період на 2,15 %. У Великобританії економіка зросла на 7,62%, тобто країна змогла подолати рецесії 1943–1946 років. Найбільш позитивний ефект від впровадження Європейської програми з відновлення спостерігався у Німеччині (Західній Німеччині). Так, за роки існування Плану Маршалла, німецьке суспільство змогло забезпечити стрімкий приріст ВВП на 84,5%. Це стало підґрунтям для подальшого ефективного розвитку економіки цієї країни.

Ефективність Плану Маршалла значною мірою була обумовлена принципами на яких він здійснювався [8, с.180-181]:

- ✓ своєчасності надання допомоги;
- ✓ «толерантності» з боку США, тобто уникнення диктування умов щодо надання допомоги та незастосування прямого втручання у внутрішні справи країн-реципієнтів
- ✓ достатнім обсягам ресурсів на довгострокову перспективу;

- ✓ врахуванню всього спектра проблем у країнах Західної Європи та намагання активізувати внутрішні ресурси країн-реципієнтів з метою їхнього економічного розвитку, встановлення демократії й ринкової економіки;
- ✓ загальній вигоді для обох її учасників;
- ✓ скоординованій допомозі, в межах якої важливу роль відігравали ініціативи країн реципієнтів у власному відтворенні, розробляючи свої національні стратегії (чіткі, прозорі, цілеспрямовані, легітимні), чого й вимагав План;
- ✓ сприйнятливості й атмосфері загального довіри;
- ✓ розподілу відповідальності та контролю завдяки відповідним інституціям.

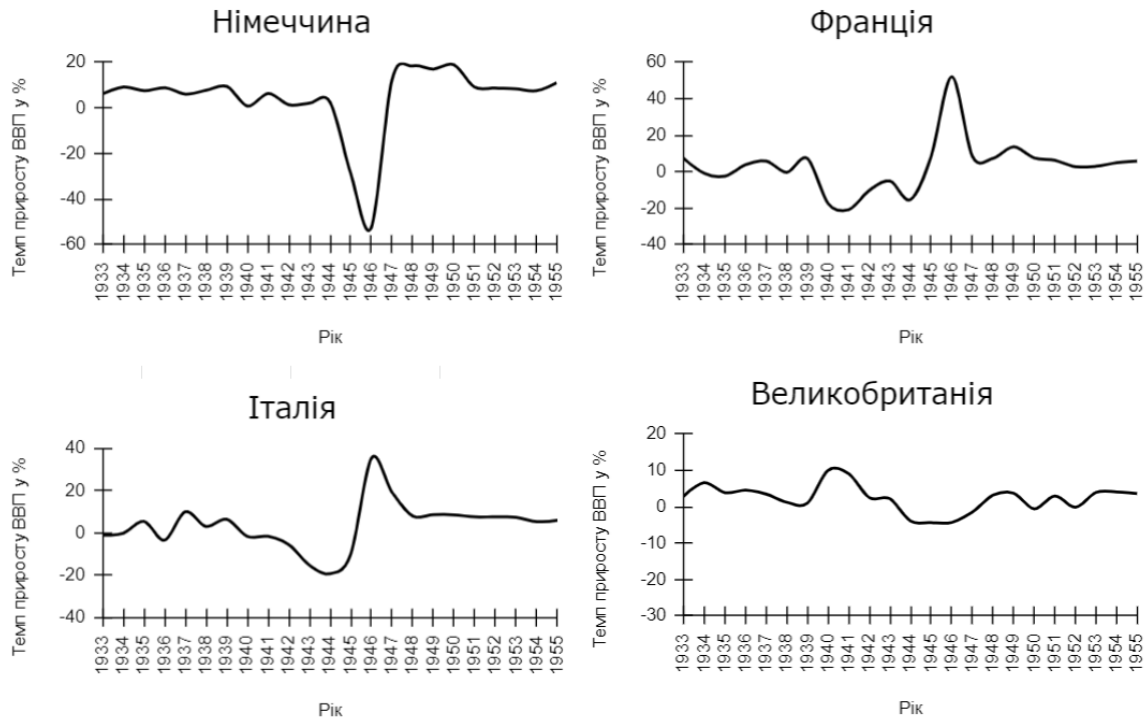

Рис. 2. Динаміка темпів приросту ВВП, окремих країн-учасниць Плану Маршалла у 1933–1955 рр.

Примітка: складено автором на основі [7]

Маючи приклад успішного відновлення післявоєнної економіки Європи за рахунок спільних зусиль і фінансової підтримки інших країн, Українська дипломатія та всі інші організації, фінансово-економічні установи та служби, які співпрацюють з світовим співтовариством повинні робити все можливе, аби подібний прецедент у вигляді Плану Маршала був впроваджений і для нашої країни.

Враховуючи вище наведене, зокрема принципи, на яких базувався План Маршала, можна окреслити основні засади спільних дій, щодо реалізації майбутньої програми відновлення, яку, як сподівається все українське суспільство, будуть імплементувати наші стратегічні партнери, в першу чергу Сполучені Штати Америки та країни Європи і Україна.

Своєчасність. Україна вже має розробляти план дій, узгоджувати і опрацювати його з міжнародними партнерами.

Забезпечення ресурсами. Необхідно створити механізм фінансового забезпечення який повинен включати різні можливі джерела його формування, як закордонні так внутрішньо-українські (рис. 3).

Толерантність. Ініціатива в пріоритетності сфер фінансування, повинна належати керівництву Україні. Тобто ми самі повинні формувати свій вектор розвитку без зовнішнього диктату, але із зовнішнім контролем за використанням коштів.

Ціленаправленість з орієнтацією на майбутнє. Очевидно, що ресурси, які можуть бути залучені, доцільно інвестувати у створення виробничих можливостей з врахуванням специфіки України (розташування, природно-кліматичні умови, сировинний потенціал, науково-технічний потенціал і т.д.) з метою заміни фізично та морально застарілих основних засобів українських підприємств. Враховуючи, що окремі виробництва та галузі, особливо на сході України фактично знищені, необхідно зрозуміти, що окремі доцільно відновити, але в основному необхідно згенерувати нову структуру виробництва, яка буде створювати конкурентоздатну продукцію світового рівня. Виробництво – основа економічного розвитку. Важливим є відновлення та налагодження зв'язків між провідними галузями промисловості, а також усередині галузей – для відновлення промислової кооперації та інтеграції. Зокрема, Україна має всі можливості (природні, людські) бути провідним виробником продукції АПК.

Рис. 3. Механізм фінансового забезпечення плану з відновлення економіки України

Взаємовигода. Реальне стимулювання приватного інвестування (гарантії, вигоди, преференції), з метою створення робочих місць та розвитку внутрішнього споживання, адже нарощування роздрібного товарообігу дасть додатковий поштовх для економіки. Необхідно створити умови максимального сприяння внутрішніх інвестицій. Динаміка внутрішніх інвестицій буде індикатором для прийняття рішень щодо реалізації інвестиційних проєктів іноземними інвесторами.

Контроль. Це важлива складова, в зв'язку з рівнем корупції яка існувала й існує в Україні. Безумовно країні необхідно максимально концентрувати зусилля для мінімізації цього негативного явища, однак як показує практика, цей процес є складним та довгим. Тому ймовірно процес фінансування програми з відновлення нашої країни буде відбуватись з розподілом фінансових потоків. Частина буде йти через бюджет, частина буде реалізовуватись самими країнами-донорами (кошти отримуватимуть зарубіжні компанії які будуть задіяні у відбудові України).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, реалізація масштабного, за розмірами фінансування та підтримки, плану відбудови економік країн західної Європи у період після Другої світової війни, стала вирішальним рушієм розвитку та фундаментом економічного процвітання на довгі роки для цих країн. Враховуючи існуючий досвід та підтримку, яка декларується лідерами провідних країн світу, Україна може розраховувати на реалізацію подібних заходів. Тому розробка законодавчих та економічних механізмів її реалізації повинна бути предметом подальших досліджень.

Література

1. Кістерський Л. Л. План Маршалла для України [Електронний ресурс] / Л. Л. Кістерський, А. Б. Бурляй, Т. В. Липова. – Режим доступу : http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=epol0&issue=2000_3-49.
2. Эрлихман В. ЕС придумали в Штатах [Электронний ресурс] / В. Эрлихман // Энергия промышленного роста : ежемесячный журнал об индустрии. – 2006. – № 9. – Режим доступу : [var/www/epr-magazine.ru/htdocs/427714ed31c27f37c611e8fb1419a203/sape.php](http://www/epr-magazine.ru/htdocs/427714ed31c27f37c611e8fb1419a203/sape.php) on line 221.
3. J. Bradford De Long, Eichengreen B. Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program. NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH. Massachusetts Avenue Cambridge, 1991. 64 p.
4. Tarnoff C. The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Significance, 2018, 32 p. URL: <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc1156806/>
5. U.S. department of labor /Inflation and Consumer Spending. URL: <https://www.dol.gov/general/topic/statistics/inflation>

6. Reynolds D. The European response: Primacy of politics. *Foreign Affairs*. 1997. Vol. 76. № 3. P. 171–184.
7. Our World in Data. GDP, 1934 to 1960. URL: <https://ourworldindata.org/search?q=gdp>
8. Комар Н. Напрямки надання міжнародної фінансової та технічної допомоги в рамках Плану Маршалла / Наталія Комар // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – Вип. 1. – С. 172–181.
9. Пошедін О. План Маршалла як передумова Євроатлантичної інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3829/Poshedin_Plan.pdf?sequence=1&isAllowed=y

References

1. Kisterskyi L. L. Plan Marshalla dlia Ukrainy [Elektronnyi resurs] / L. L. Kisterskyi, A. B. Burliai, T. V. Lypova. – Rezhym dostupu : http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=epo10&issue=2000_3-49.
2. Jerlihman V. ES pridumali v Shtatah [Jelektronnij resurs] / V. Jerlihman // Jenergija promyshlennogo rosta : ezchemesjachnyj zhurnal ob industrii. – 2006. – № 9. – Rezhim dostupu : [var/www/epr-magazine.ru/htdocs/427714ed31c27f37c611e8fb1419a203/sape.php](http://www/epr-magazine.ru/htdocs/427714ed31c27f37c611e8fb1419a203/sape.php) on line 221.
3. J. Bradford De Long, Eichengreen B. Marshall Plan: Historys Most Successful Structural Adjustment Program. NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH. Massachusetts Avenue Cambridge, 1991. 64 r.
4. Tarnoff C. The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Significance, 2018, 32 p. URL: <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc1156806/>
5. U.S. department of labor /Inflation and Consumer Spending. URL: <https://www.dol.gov/general/topic/statistics/inflation>
6. Reynolds D. The European response: Primacy of politics. *Foreign Affairs*. 1997. Vol. 76. № 3. P. 171–184.
7. Our World in Data. GDP, 1934 to 1960. URL: <https://ourworldindata.org/search?q=gdp>
8. Komar N. Napriamky nadannia mizhnarodnoi finansovoi ta tekhnichnoi dopomohy v ramkakh Planu Marshalla / Nataliia Komar // Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu. – Ternopil : TNEU, 2012. – Vyp. 1. – S. 172–181.
9. Poshedin O. Plan Marshalla yak peredumova Yevroatlantychnoi intehratsii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3829/Poshedin_Plan.pdf?sequence=1&isAllowed=y